

Konya-Karatay Medresesi'nin Taçkapısı Üzerine Yeniden Düşünmek

Ziya Kenan Bilici | ORCID: 0000-0003-3941-940X | kbilici@ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/01wntqw50>

Öz

Anadolu'da Selçuklu çağının en dikkat çekici yapılarından biri de Konya'daki Karatay Medresesi'dir. Bugüne kadar birçok çalışmaya konu edilen yapının, Selçuklu çağının anıtsal bir tasarımını oluşturan taçkapısının yeniden ele alınarak restitüsyon esaslı bir çalışmaya konu edilmesinde yarar vardır.

Karatay Medresesi'ne ait olduğu düşünülen taçkapının, varsayımsal olarak, "Alâeddîn Camii"nin kuzey cephesinde yer alan ve Muhammed bin Havlan el-Dımeşkî tarafından 1219/20 yılları arasında yapılmış mermer portal ile eş zamanlı olarak inşa edildiği ve aslî yerinin de geçmişte "Alâeddin Camii"ne yakın bir mevkide olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda, mermer kaplı bu anıtsal taçkapının, Selçuklu Sarayı'nın bulunduğu "Alâeddin Tepesi"nin eteğinde, Selçuklu çağında kentin dış suru üzerindeki kapıdan başlayarak, Karatay Medresesi ile Kemâleddin Rumtaş Medresesi arasından geçen ana arterinin güney ucunda ve "Kılıç Arslan Köşkü"nin önündeki hendeğin üzerinde yer alan anıtsal bir burcun cephesine adeta emperyal bir "Porticus" gibi tasarlanarak yerleştirildiği ve geçmişte "Bâb'ûs-Sultan" diye bilinen Konya'nın "Sultan Kapısı" olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Konya, Karatay Medresesi, Celâleddîn Karatay, Muhammed bin Havlan el-Dımışkî, Sultan Kapısı

Atıf Bilgisi

Bilici, Z. Kenan. "Konya-Karatay Medresesi'nin Taçkapısı Üzerine Yeniden Düşünmek". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 21(Aralık 2024), 79-110.

<https://doi.org/10.23897/usad.1541121>

Geliş Tarihi	30.08.2024
Kabul Tarihi	25.12.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	usad@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Rethinking on the Portal of Karatay Madrasa, Konya

Ziya Kenan Bilici | ORCID: 0000-0003-3941-940X | kbilici@ankara.edu.tr

Ankara University, Faculty of Language History and Geography, Department of Art History,
Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/01wntqw50>

Abstract

One of the most remarkable buildings of the Seljuk era in Anatolia is the Karatay Madrasa in Konya. The portal of the building, which has been the subject of many studies to date, is a monumental design of the Seljuk era, and it would be beneficial to reconsider this portal and conduct a restitutive study focused on it.

It can be hypothesized that the portal, which is thought to belong to the Karatay Madrasa, was built by Muhammad ibn Khawlan al-Dimashqī between 1219/20, simultaneously with the marble portal placed on the wall of the northern façade of the “*Alāeddin Mosque*”, and that its original location was at a site near the “*Alāeddin Mosque*” at that time. In this context, it is possible that this monumental marble-covered portal is located at the foot of the “*Alāeddin Hill*” where the Seljuk Palace was located, starting from the gate on the outer wall of the city in the Seljuk era, at the southern end of the main artery passing between the Karatay Madrasa and Kemāleddīn Rumtaş Madrasa, the “*Kılıç Arslan II Pavilion*”, was designed and placed like an imperial *porticus* on the façade of a monumental bastion located on the moat in front of the pavilion and can be said to be the “*Sultan's Gate*” of Konya, known as “*Bâb al-Sultan*” in the past.

Keywords

Konya, Karatay Madrasa, Celāleddīn Karatay, Muhammad ibn Khawlan al-Dimashqī, Bāb āl-Sultan

Citation

Bilici, Z. Kenan. "Rethinking on the Portal of Karatay Madrasa, Konya". *Journal of Seljuk Studies* 21 (December 2024), 79-110.

<https://doi.org/10.23897/usad.1541121>

Date of Submission	30.08.2024
Date of Acceptance	25.12.2024
Date of Publication	31.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	usad@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Selçuklu anıtlarına yönelik ilginin, yüzyılı aşan bir geçmişi bulunmasına karşılık, bu çağın mimarlık tarihi, bütün boyutlarıyla birlikte ayrıntılı çalışmalara henüz konu edilmemiştir. Doğrusu istenirse, aslı plan özellikleri zamanla büyük ölçüde değişikliğe uğradığı gibi, yapı öğeleri de eksilmiş ve çeşitli dönemlerde meydana gelen tahribât dolayısıyla “*erimiş birer kültür harabesi*”ne dönüşerek 20.yüzyıla ulaşabilmiş anıtların bugünkü görünümüne bakılarak, Anadolu Ortaçağının mimarlık ortamı, tarihi ya da kültürüne ilişkin kapsamlı çıkarımlar yapılabilmesi ve maddî çevrenin tahâyüül edilebilmesi de artık güçtür. Diğer taraftan, derin ve rafine uzmanlıklar gerektirdiği hâlde, “*restorasyon*” adı altında çeşitli zaman ve aralıklarla gerçekleştirilen ve giderek âdetâ “*restoremania*” hâline dönüşen tâmir, tâdil ve tevsii işlemlerinin, 20.yüzyıla hayli “*yorgun*” bir şekilde ulaşabilmiş anıtların tarihî kimliklerini büyük ölçüde değişikliğe uğrattığı ve mimarlığa ilişkin pek çok değerli ayrıntının bu fizikî müdahaleler sırasında ne yazık ki ortadan kalktığı da ileri sürülebilir. Bu husus, aslı plan ve strüktürel özellikleri kadar, tezyinî ve epigrafik unsurları ya da mekân-işlev-örtü ve malzeme-teknik gibi ayrıntıları henüz bütün yönleriyle aydınlatılmamış anıtlarla ilgili çalışmaları âdetâ beyhude bir çaba hâline dönüştürdüğü gibi, geçmişteki durumlarının, Ortaçağ müverrihlerinin kaleme aldığı çoğu şiirsel düzeydeki soyut tasvirler üzerinden anlaşılmaya çalışılmasının doğru ve tutarlı bir yöneliş olamayacağını da ortaya koymaktadır.

Öte yandan, bu çağın anıtları ya da kimi yapı öğeleriyle ilgili olarak geçmişte üretilmiş bilgilerin de yeniden ve bu kez daha etraflı bir şekilde ele alınarak tartışılmasının zarûrî bir ihtiyâc hâline geldiğine özellikle işaret edilmelidir.

Bu bağlamda, bugüne kadar, vakfiyesi, bânîsi, planı ve özellikle olağanüstü çini kaplamalarıyla çeşitli yayımlara (Turan, 1948, s. 17-160; Konyalı, 1964, s. 845-876; Kuran, 1969, C.1, s. 51-53; Akok, 1970; s. 5-28; Sözen, 1972, C. 2, s. 63-68; Meinecke, 1976, s. 42-45; Mülayim, 1982, s. 111-121; Tuncer, 1982, s. 61-76; Cantay, 1987, s. 25-30; Sönmez, 1989, s. 20-22; Önder, 1995, s. 267-270; Gedik, 2004, s. 165-189; Eminoglu, 2012; Erdemir, 2015; Redford, 2015, s.148-169; Duggan, 2016, s. 1-62; Odabaşı, 2016, s. 253-270; Kutlu, 2019, s. 515-544) konu edilmiş olan Karatay Medresesi'nin, Selçuklu çağı mimarlığının kuşkusuz en dikkat çekici tasarımlarından birini teşkil eden taçkapsısının da, başta kitâbesi olmak üzere, etraflı bir şekilde yeniden ele alınması ve restitütif esaslı bir çalışmanın temel konusu hâlinde değerlendirilmesinde yarar vardır.

13.yüzyılın ikinci yarısında ve Moğol tahakkümü altındaki Anadolu'nun hayli karışık politik ortamında, *Atabeg* Celâleddin Karatay¹ tarafından, Dârû'l-Mülk Konya'da, vaktiyle Selçuklu Sarayı'nı da barındıran “*İç Kale*”yi kuzey yönünden tahkim eden sur çizgisi üzerindeki “*Sultan Kapısı*”na (*Bâb'ûs-Sultan*)² yakın bir konumda inşâ ettirilen medresenin,

¹ Medresenin bânîsi Celâleddin Karatay, vakfiyede “*Atabeg*” unvânıyla zikredilmiştir (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Turan, 1948, s.140).

² Vakfiyede açıkça “*Sultan Kapısı*” (*Bâb'ûs-Sultan*) şeklinde zikredilmeyip, “*bi-derbi's-Sultân*” denilmek sûretiyle, münhasıran “*Sultan yolu*”na atıfta bulunulduğuna işaret edilmelidir. “*Sultan Kapısı*” ibâresi, esas itibarıyla, Sâhib Âtâ Fahrû'd-dîn Ali'nin inşâ ettirdiği “*İnce Minareli Medrese*”nin “*660 yılı Ramazan*”

“mahkeme-i evkâfın 9 Muharrem 1329 tarihli ilâmı üzerine 24 rebi'ül-evvel tarihinde sudûr eden irâde-i âliyye mucibince kaydolunmuştur. Galata kadısı Muhammed Haşim bin Osman” kaydına istinâden, Evkâf Mahkemesi'nin 10 Ocak 1911 tarihli ilâmı üzerine Sadrazamlık Makamı'nın onayıyla 25 Mart 1911 tarihinde kayıt altına alınmış ve Arapça aslından istinsâh edildiği anlaşılan vakfiye sûretinden, ilk vakfiyesinin “hicrî altı yüz elli bir yılı Cemâzilevvel ortasında” (M.1253 yılı Temmuz ayı) tanzim olunduğu, sözkonusu vakfiyeye Celâleddîn Karatay'ın vefâtından sonra “652 yılı Cemâziyelâhir ortasında” (1254 yılı Ağustos ayı başı) ve ardından da “660 yılı 5 Receb'inde” (26 Mayıs 1262) olmak üzere iki ayrı zeyl yapılarak bu hâliyle Kadı İzzeddîn Râzi tarafından tescil edildiği bilinmektedir (Turan, 1948, s. 86-87).

Sözkonusu belgeden, vâkîfın “Dârû'l-Mûlk Konya şehri içinde, kardeşi Emîr Kemâleddîn Rumtaş'ın medresesi hizâsındaki caddede (...bi-bâtın-i Dârû'l-Mûlk Konya bi-derb-i hizâ-i medreset-i ahîh el-emîr Kemâleddîn Rumtaş), oradaki şöhreti ve teferrüdü dolayısıyla sınırlandırmaktan müstâkil olan ve binası yüksek, sahası geniş, zemini güzel, göze ferahlık, insana neşe verici, sanki cennetin köşklerinde bulunan bir medrese binâ ettiği” ve “bunu, dört mezhepten olan âlim, fakih ve şerîflere, müderrisin şeriât, hadîs, usûl ve fûru' ve hilâf ilimlerini bilerek Hanefî mezhebinde olması şartıyla, şer'î bir vakıf olarak vakfetti”ği anlaşılmaktadır.

Medresenin doğu cephesinin güney kanadında ve hâlihazırda cephenin köşesine yerleştirilmiş durumdaki taçkapı, cephe duvarından takriben 0.60 m. çıkma yapan 7.35 x 8.50 m. ebadında ve tümüyle mermer kaplamalı anıtsal bir yapı ögesidir (Foto.1).

Taçkapının saçak kotuna yakın üst bölümünde ve 0.60 x 6.50 m. ebadındaki kitâbelik alanına yerleştirilmiş farklı genişliklerdeki beyaz ve gri renkli on ayrı mermer bloktan müteşekkil Arapça kitâbede kullanılan hurufat ve istiftteki anomalilere, taçkapının mimarî kuruluşunun ele alındığı bir yayında özellikle dikkat çekilmiş; kitâbesinde, “imâret” olarak zikredilen yapının (amere bi-hâze'l-imâretû'l-mûbâreke) inşaatının H.649 (M.1251/52) yılında emredildiği yazılı olmakla birlikte, taçkapısının 1220-1230 yılları arasına tarihlendirilmesinin, hattâ, daha kesin olarak Sultan I. Alâeddîn Keykubâd zamanında ve 1230-1237 yılları arasında inşâ edilmiş olmasının lâzım geldiği de ileri sürülmüştür (Cantay, 1987, s. 25). Bu değerlendirmede, kitâbenin, âyet ihtiva eden ilk sıradaki taşı ve “I. Alâeddîn Keykubad'ın ad ve unvânlarının yazılı olduğu üçüncü ve dördüncü sırasındaki taşları ile I. Mesûd, I. Kılıç Arslan ve Karatay bin Abdullah'ın adlarının yer aldığı sekizinci sırasındaki taşlarının değişik bir istif ve yazı ile, beyaz mermer taşlardan ayrılan, dumanî mermer taşlara yazıldığı”ndan bahisle, bunun, kitâbenin değiştirildiğine işâret ettiği ve yapılan bu değişikliğin de, “önce I. Alâeddîn Keykubad'ın adının kitâbeye alınması ve sonra da Karatay'ın adına kitâbede yer verilmesi”yle ilgili olduğuna özellikle vurgu yapılmıştır. Sözkonusu çalışmada, I. Alâeddîn Keykubad'ın lâkabına atfen, “dünya'nın 'dal' harfinin, yandaki taşta, esas kitâbede kalan uç kısmı ile birleşmediği, kitâbenin sonunda (dokuzuncu taş) görülen 'rı' harfinin, sonunda yer aldığı kelime bilinmeyen ve asıl kitâbeden kalan bir harf olduğu, esas kitâbede (altıncı taş), Keykubad adında 'dal' harfinin, noktalı olarak yazıldığı, hattatın 'eyyâm' kelimesinde, ilâve olan bölümde yer alan (üçüncü

ayının ilk on günlerinde” (M.1262 yılı Temmuz ayı) tanzim olunan vakfiyesinde zikredilmektedir (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Bayram & Karabacak, 1981, s. 38).

taş) ‘mim’ harfine dilediği şekli verdiği, esas kitâbede yer alan (ikinci taş) ‘emr ve el-imâret’ kelimelerinin başta ortak elif harfi ile yazıldığı, esas kitâbede (altıncı taş), ikinci ‘bin’, ‘Keyhüsrev’ ve ‘Keykubad’ için kullanılan tek isim olduğu ve “I. Kılıç Arslan’ın adının ‘ri’ harfinin de (sekizinci taş), yeni kitâbede yoktur.” denilerek, “yapının inşasına I. Alaeddîn Keykubad döneminde başlanmış olduğundan, yapıyı II. İzzeddin Keykâvus dönemi eseri olarak tanıtan kitâbede-kitabe yerine konduktan belirli bir süre sonra da olabilir-doğru ifadenin yer alması uygun görülmüş, gerekli değişiklik yapılmış ve yapılan bu değişiklik sırasında, tevazuu ile tanınan Celâleddin Karatay’ın adına da kitâbede yer verilmiştir.” şeklindeki tesbitler (Cantay, 1987, s. 25-26), kitâbeyi meydana getiren mermer blokların yerleri değiştirilmiş bile olsa, medresenin inşaatına Sultan I. Alâeddîn Keykubâd zamanında başlanıp 1251/52 yılında bitirildiğinin kabul edildiğini, kezâ, taçkapısının da, medreseyle eşzamanlı bir inşâ faaliyetinin ürünü ve yapının aslî bir ögesi olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

İnşaatına Sultan I. Alâeddîn Keykubâd zamanında başlanmış bir yapının, aradan neredeyse çeyrek asra varan ve belki de geçen bir süre sonra ancak tamamlanabildiği ve zımnın de olsa, her saltanat değişikliğinde kitâbe üzerinde gerekli değişikliklerin yapıldığına ilişkin bu tesbit, her ne kadar akla yatkın gelmekteyse de, bu husus, yan ve üst kenarlarından pahlı ince silmelerle özellikle çerçeve içine alınmış 0.60 x 6.50 m. ebadındaki kitâbelik alanına yerleştirilen mermer bloklara işlenmiş ve baştaki Sultan’ın unvân ve lâkapları ile adını ve binanın inşa tarihini ihtiva eden celî sülüs yazılarda kullanılan hurufatın sadece istif ve espaslarını tümüyle değiştireceği için değil, fakat aynı zamanda, bina inşaatının gecikmesi ve yeni bir Sultan’ın idâresi sırasında tamamlanması durumunda, kitâbelik alanının yetersiz bile kalabileceği anlamına geleceği için de şüphesiz kabul edilemez. Nitekim, kitâbenin son bölümünde yer alan 649 tarihinin milâdî takvimdeki karşılığının, Selçuklu Sultanlığı’nın II. İzzeddîn Keykâvus, IV. Rûkneddîn Kılıç Arslan ve II. Alâeddîn Keykubâd tarafından “üç kardeşin ortak saltanatı” olarak idâre edildiği 1251/52 yılına tekâbül ettiği dikkate alınır, medreseye âit kitâbe metninin de, inşâ edilen yapının medrese olduğuna özellikle vurgu yapılarak, anılan döneme âit kitâbe³ ya da aynı dönemde darb edilmiş sikkelerdeki (Tevhid, 1321, s. 249) terkibe benzer şekilde “*amere bi-hâze’l-medresetû’l-mübâreke fi-eyyâm-ı devlet’üs-Selâtinû’l-Â’zâm İzzû’d-Dünyâ ve’d-Dîn Keykâvus ve Rûkne’d-Dünyâ ve’d-Dîn Kılıç Arslan ve Alâû’d-Dünyâ ve’d-Dîn Keykubâd benû Keyhüsrev bin Keykubâd bin es-Sultanû’l-şehîd Keyhüsrev bin Kılıç Arslan bin Mes’ûd bin Kılıç Arslan Berâhîn-i Emîri’l-Mu’minîn fi şuhûr-u sene tis’â ve erbâin ve sitte mi’e*” olarak tanzim edilmesi, hattâ, zâhidliği ve tevazuu ile bilinen ve inşâ ettirdiği binaların kitâbelerinde adına yer vermeyen Atabeg Celâleddîn Karatay’ın adının da kitâbede yer almaması beklenirdi.

Bu bağlamda, üzerine kitâbe metinlerinin işlendiği mermer bloklarına (Foto.2) çok daha yakından bakılarak, meselenin bu yönüyle tekrar ele alınması ve taçkapının da yeni ve müstâkîl bir değerlendirmeye konu edilmesi şarttır.

³ Üç kardeşin ortak saltanatı sırasında Seyfüddîn Pervâne Hamid bin ebû’l-Kasım bin Ali el-Tûsî tarafından H.5 Safer 648/M.9 Mayıs 1250 tarihinde inşâ ettirilmiş “*Tokad (Hıdırlık) Köprüsü*” (kantara) kitâbesinde, üç kardeşin “*İzze’-d-dünyâ ve’d-dîn*”, “*Rûkne’-d-dünyâ ve’d-dîn*” ve “*Alâ’-d-dünyâ ve’d-dîn*” olarak sadece lâkaplarıyla zikredildikleri bilinmektedir (Uzunçarşılı, 1927, s. 5).

Kitâbenin gri⁴ renkli ve sol üst köşesinden kırık durumdaki ilk mermer bloğu üzerinde, gâyet bozuk bir sülüs hâtla, Allah'a nisbet edilen bir tâzim ifadesi olarak “*Kâllallâhu Teâlâ*” ve Tevbe sûresinin 120.âyetinin nihâyetindeki “*innellâhe lâ yûdî'u ecre'l-muhsin*” (şüphe yok ki, Allah iyilik edenlerin ecrini zâyî etmez) ibâresi yer almaktadır. Âyetin “*ecrâ'l-muhsinîn*” olarak sona ermesi icâb eden son kelimesi “*ecre'l-muhsin*” olarak yazıldığı gibi, “*ecr*” in “*r*” harfinin de, bitişiğindeki mermer bloğun kenarı üzerinde kesilmiş olduğu dikkati çeker.

Kitâbenin beyaz mermerden ikinci bloğunda, harf aralarındaki espasları, zülfeli elif ve lâm harfleri, cezm ve tirfil gibi tezyinî unsurlarıyla bir önceki mermer bloğuna işlenmiş yazı ve istiftten tamamen farklılaşmak üzere, celî sülüs ile “(a)*mere bi-hâze'l-imâretû'l-mûbâreke fi eyyâ*” ibâresi yazılıdır. Terkibin başında “*elif*” harfi bulunmadığı gibi, “*mûbâreke*” ibâresindeki “*kef*” harfi de serenli olarak işlenmiş; “*eyyâm*” olarak nihâyetlenmesi icâb eden kelimenin sonundaki “*mim*” harfine ise, kitâbenin gri renkli üçüncü mermer bloğunda ve “*vav*”a benzeyen bozuk bir harf olarak yer verilmiştir.

Kitâbenin gri renkli üçüncü mermer bloğu üzerinde “*m-i devlet'ûs-Sultanû'l-Â'zâm Zillâ'llâh-i fi'l-Âlem*” yazılıdır; gâyet bozuk bir sülüs hâtla işlenmiş olan yazılar, kitâbenin ilk sırasını teşkil eden mermer bloğu üzerindeki terkipler ile aynı üslûba sahip olup, aynı hakkâkın elinden çıktığına işaret etmektedir.

Kitâbenin beyaz mermerden dördüncü bloğu üzerindeki “*Alâû'd-Dûnyâ*” ibâresinde hemze kullanılmış olup, “*dûnyâ*” ibâresindeki “*dal*” harfinin, beşinci sıradaki mermer bloğu üzerinde ve devamındaki uzantısıyla gayr-î tabî bir şekilde birleştirildiği dikkati çekmektedir. Yazıdaki üslûp, kitâbenin bir ve üçüncü sırasındaki bloklarla birlikte aynı hakkâk tarafından işlendiğine karine teşkil eder.

Kitâbenin beyaz mermerden beşinci bloğu üzerinde celî sülüs ile “*ve'd-Dîn ebû'l-feth Keykâvus*” ibâresi yazılı olup, “*Keykâvus*” adındaki ikinci “*kef*” harfinin sereni kûfî hâtla belirtildiği gibi, “*elif*” harfine de, devamındaki “*Keyhûsrev*” adının baş harfini teşkil etmek üzere kûfî hâtla “*kef*” harfinin sereni işlenmiş; alt köşedeki “*vav*” harfinin devamı ise, bitişiğindeki altıncı mermer bloğu üzerine işlenmiştir. “*Keykâvus*” ibâresindeki “*sin*” harfinin altıncı sıradaki mermer bloğu üzerinde birleştirildiği harf kalıntısının, esasen “*sin*” harfinin uzantısı olmayıp başka bir harfe âit olduğu her hâlden bellidir. Yazıdaki istif, hurufat aralarındaki espaslar ve zülfeli elif ve lâm harfleri, kitâbenin ikinci sırasında yer alan mermer bloğu üzerindeki üslûbu tekrarlamaktadır.

Kitâbenin gri mermerden altıncı bloğu üzerinde celî sülüs ile “*benû⁵ (Key)hûsrev Keykubâd bin es-Sultanû'l-şehî(d) Keyhûs(rev)*” yazılı olup, “*şehîd*” ibâresindeki “*dal*” harfi ile “*Keyhûs(rev)*” adındaki “*rev*” ibâresinin, bitiştigi yedinci sıradaki mermer bloğunun

⁴ Taçkapıda kullanılan tundra gri mermerlerin, Afyon-Isparta hattındaki mermer ocaklarından getirilmiş olması muhtemeldir.

⁵ Sözkonusu ibâreyi bu şekilde okuyup değerlendirmemizin temel sebebi, devamındaki “*bin es-Sultanû'l-şehî(d) Keyhûs(rev)*” terkiplerindeki “*bin*” ibâresinin, yazılışından tamamen farklı olmasıdır ki, üç kardeşin ortak saltanatı sırasında Tokat'da inşa edilmiş olan “*Hıdırlık Köprüsü*”ndeki “*benû*” ibâresi de aynı şekilde yazılmıştır. Şaşırtıcıdır ki, taçkapının kitâbe bloklarının yedinci sırasındaki mermerin üzerinde de daha yatık olarak “*benû*” ibâresine tesadüf edilmektedir.

üzerinde de devam ettiği dikkati çeker. Kitâbe metninin başında yer alan “*Keyhûsrev*” adındaki “*keP*” harfinin serenine, bir önceki mermer bloğunda yazılı olan “*Keykâvus*”un “*elif*” harfine kûfi hatla geçmeli olarak yer verildiği gibi, harflerin arasına yerleştirilmiş birer palmet ve rûmî motifi ile kimi harflerin zülfelerinin de, kitâbenin özellikle iki ve beşinci sırasındaki mermer bloklarında kullanılan harflerden tamamen farklılaşması özellikle dikkati çeker. Diğer taraftan, mermer bloğun üst kenarındaki *Keykubâd* ve ikinci defa tekrarlanan *Keyhûs(rev)* ibârelerinde, belli ki “*keP*” harflerinin serenleri kırıldığı için, iki köşede meydana gelen boşluklara da, beyaz mermerden ve tamamen farklı iki ayrı parçanın yerleştirildiği tesbit edilebilmektedir.

Kitâbenin gri mermerden yedinci bloğu üzerinde, altıncı bloktaki “*şehî(d)* *Keyhûs(rev)*”in devamındaki “*dal*” harfi ile “*rev*” ibâresi ve devamla “*bin Kılıc Arslan bi(n)* *Mes’(ûd) Kılı(c)*” yazılıdır; “*bin*”, “*Mes’ûd*” ve “*Kılıc*” ibârelerinin devamındaki “*nun*” ve “*cim*” harfleri ile “*ûd*” ibâresinin, bitişiğindeki sekizinci mermer bloğun üzerine işlendiği, “*Arslan*” ibâresindeki “*nun*” harfinin de, sekizinci mermer bloğun üzerindeki uzantısıyla düzgün bir şekilde birleşmediği dikkati çeker.

Kitâbenin gri mermerden sekizinci bloğu üzerinde, bir önceki bloğun devamı hâlinde “*nun*” ve “*cim*” harfleri ve “*ûd*” ibâresi ile gâyet bozuk bir sülüs hâtla “*c Arslan Karatayı bin Abdulla*” yazılıdır⁶; harf aralarındaki espaslar ve istif, kitâbenin birinci ve üçüncü bloğundaki yazılarla aynı olduğu gibi, yazı da, mermer yüzeyin tümüne yayılması için bilinçli bir şekilde deforme edilip âdeta “*sündürülerek*” yüzeye işlenmiştir.

Kitâbenin beyaz mermerden dokuzuncu bloğu üzerinde “*fî şuhûr-u sene tis’â ve erbâin ve sitte mi’e*” yazılı olup, sekizinci blok ile birleştiği kenar üzerinde hiçbir harfin devamı olmayan bir “*r*” harfi kalıntısı özellikle dikkati çeker.

Kitâbenin beyaz mermerden onuncu sıradaki son bloğu üzerinde ise celî sülüs ile “*Gafera’llâhû li’men a’merâhû*” (*Allah onu imâr edeni başışlasın*) yazılıdır.

On ayrı mermer bloğu üzerindeki yazılar, beyaz mermere hakk edilmiş iki ve beşinci sıradaki metinlerin aynı kitâbenin iki ayrı parçasına, dokuz ve onuncu sıralardaki kitâbe metinlerinin de, başka bir kitâbenin nihâyetinde ve birbirini tamamlayan iki bloğa âit olduklarını⁷, gri mermerler üzerine hakk edilmiş altı ve yedinci sıradaki metinlerin ise, kitâbe bloğunu tamamlamakla birlikte, farklı hat üslûbundaki iki ayrı kitâbeden alınıp biraraya getirildiklerini açıkça ortaya koymaktadır; buna karşılık, kitâbenin dördüncü sırasındaki beyaz mermer üzerine işlenmiş yazı ile bir, üç ve sekizinci sıralardaki gri renkli mermer bloklar üzerinde yer alan yazıların, kitâbe metnindeki eksik kalan parçaları tamamlamak amacıyla ve her hâlükârda başka bir dönemde hakk edilip şimdiki yerlerine konulmuş olduklarına şüphe yoktur.

Bu husus, sadece hurufat, istif ve hattâ mermerlerin renklerine bakılarak, dağılmış durumdaki dört ayrı kitâbeye âit olduğu anlaşılan mermer blokların, farklı yapılardan

⁶ Kitâbenin hattatının burada, “*Abdullah*” adını kısaltarak parçaya sıkıştırma cihetine gittiği belirtilmiştir (Duran, 2001, s. 56).

⁷ Bu husus, kitâbenin ikinci ve dokuzuncu mermer bloklarına hakk edilmiş “*fî*” ibârelerinin birbirinden tümüyle farklılaşmasından da rahatlıkla anlaşılabilir.

“devşirilerek” mümkün mertebe düzgün bir terkip teşkil etmek amacıyla şimdiki yerlerinde sonradan biraraya getirildiklerini, metnin eksik kalan yerlerinin ise, farklı bir devirde ve üzerlerine gâyet bozuk bir sülüs hâtla hakk edilmiş yazılar ihtiva eden gri ve beyaz mermerden dört yeni mermer parçayla ikame edilerek kitâbenin tamamlanması yoluna gidildiğine açıklık kazandırmaktadır.

Hâl böyleyken, sözkonusu kitâbe “*amere bi-hâze'l-imâretü'l-mübâreke fi-eyyâm-ı devletü's-Sultanû'l-Â'zâm Zillû'llâh-i fi'l-Âlem 'Alâ'üd-Dünyâ ve'd-Dîn ebû'l-feth Keykâvus bin Keyhûsrev bin Keykubâd es-Sultanû'l-şehîd Keyhûsrev bin Kılıc Arslan bin Mes'ûd Kılıc Aslan Karatayı bin Abdullah fi şuhûr-u sene tis'â ve erbâin ve sitte mi'e*” şeklinde transkripte edilerek, günümüz Türkçesine de “*Bu mübârek imâretin kurulmasını, büyük Sultân, âlemlerde Allah'ın gölgesi, fetih babası, Din ve Dünya'nın Yücesi, Kılıç Arslan oğlu Mesud oğlu Şehid Sultan Keyhüsrev oğlu Keykubad oğlu Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un saltanat günlerinde, Abdullah oğlu Karatayî, 649 yılı aylarında emretti.*” (Hamdîzâde, 1915, s. 534; Duran, 2001, s. 55)⁸ olarak tercüme edilmiş; bu sûretle, sadece medresenin değil, fakat taçkapısının da, zımmen, 1251/52 tarihinde inşâ edilmiş olduğu yaygın bir şekilde kabul görmüştür.

Buna karşılık, Ahmet Eflâkî'nin “*Celâleddin Karatay zamanında olmuş bir macera*” dolayısıyla *Âriflerin Menkibeleri*'nde zikrettiği “*Celâleddin Karatay, kendi medresesini tamamlayınca büyük bir toplantı yapılmasını emretti. O gün büyük bilginler arasında: “Başköşe hangisidir?” diye bir bahis geçti. O günü Mevlâna Şemseddin-î Tebrizî de yeni gelmiş, ayakkabıların çıkarıldığı yerde bulunan halkın arasına oturmuştu. Orada bulunanlar hep birlikte, Mevlâna'dan: “Başköşe, nereye derler?” diye sordular. Mevlâna: “Bilginlerin başköşesi sofanın ortasıdır. Âriflerin başköşesi bir evin köşesidir. Sofilerin başköşesi ise, sofanın kenarıdır. Âşıkların mezhebinde ise, başköşe, dostun kucağıdır” diye cevap verdi ve kalkıp Şemseddin-î Tebrizî'nin yanına oturdu. Derler ki, Mevlâna Şemseddin-î Tebrizî, Konya halkı arasında o gün meşhur oldu.*” şeklindeki dikkat çekici rivâyeti (Eflâkî, 1973, C. I, s. 187), eğer bir anakronizma sözkonusu değilse, medresenin açılışında Şemseddin-î Tebrizî'nin bulunduğunu ortaya koyduğu gibi, kendisinin 645 yılı Muharrem ayında (1247 yılı Mayıs/Haziran) Konya'ya geldiği ve 5 Şaban 645 (5 Aralık 1247, Perşembe) tarihinde vefât ettiği (Güven, 2004, s. 146) dikkate alındığında, Karatay Medresesi inşaatının da, *terminus post quem*, aynı yılın sonlarına doğru tamamlanmış olduğu anlamına gelir. Bu husus, kitâbe metninde yer alan H.649 tarihinin, sadece medresenin değil ve fakat taçkapısının da inşâ tarihi olamayacağını ortaya koyduğu gibi, Şemseddin-î Tebrizî'nin Konya'da bulunduğu H.645 yılında Selçuklu tahtında Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un bulunması dolayısıyla, esasen, kitâbe metninin de, Sultanın adı ile lâkab ve unvanları zikredilerek “*Es-Sultanû'l-Â'zâm Şâhenşâhû'l-Mu'âzzam Zillû'llâh-i fi'l-Âlem Mâlik-i Rikâbi'l-Umem Sultân-i Selâtîni'l-'Arab ve'l-'Âcem 'İzzû'd-Dunyâ ve'd-Dîn Giyâsû'l-İslâm ve'l-Muslimîn ebû'l-feth Keykâvus bin Keyhûsrev bin Keykubâd Burhân-i Emîri'l-Mu'minîn*” şeklindeki bir terkibi ihtiva edeceği âşikârdır.⁹

⁸ Yeni bir araştırmada “*imâret*” ibâresi “*mamure*” olarak okunmuştur (Kunt & Soy, 2020, C. 2, s. 28-29).

⁹ Celâleddin Karatay'ın Antalya'da H.648 yılında (M.1250/51) inşâ ettirdiği Dâru's-Sulehâ'nın kitâbesi için bk. (Yılmaz & Tuzcu, 2010, s.186-187)

Diğer taraftan, aralarına sonradan eklenmiş mermer bloklar da dâhil olmak üzere, kitâbe metninde, her ne kadar “*Celâleddîn Karatayî*” tarafından 649 tarihinde inşâ edilmesi emredilen ve “*Karatay Medresesi*”ne atıfta bulunulduğu düşünülen bir “*imâret*”ten bahsediliyor olsa da, bu husus, sözkonusu kitâbenin, bir bütün olarak, taçkapı tasarımının aslî bir ögesi olduğu anlamına yine de gelemez. Bu bağlamda, taçkapının mukarnaslı kavsara nişini kuşatan ve çifte “*Allah*”, “*Muhammed*” ve “*Alî*” lâfızlarını da ihtiva etmek üzere (Mcclary, 2022, s. 216) “*Zengî (ya da Suriye) düğümü*” tesmiye olunan geometrik kompozisyonun alt yan kanatlarında, simetrik olarak, kenarlarına kıvrım dallar hâlinde birbirine ulanarak ilerleyen rûmî ve palmet motiflerinin işlendiği yatay dikdörtgen formlu çerçeveler içine alınmış ve üzerlerine Neml Süresi’nin on dokuzuncu âyetine atfen “*rabbi evzi’ni en eşkûre ni’meteke’l-letî en’ame aleyye ve alâ vâlideyye ve en a’mele sâlihân terdâhû ve ed’hilnî bi rahmetike fi’ibâdike’s- sâlihîn*” (*Yâ Rab, beni, bana ve ana babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın sâlih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle sâlih kullarının arasına kat*) olarak celî sülûs ile hakk edilmiş mermer yüzeylerdeki hurufat ve istif ile cezm, tirfil ve hattâ rûmî ve palmet gibi tezyinî unsurların özenli işçiliğine bakılarak, böylesine anıtsal bir yapı ögesinin kitâbesinin de aynı tasarım ve özene sahip olması, hattâ, kitâbe metinlerinin yazılı olduğu mermer bloklarında da, rahatça okunabilmesini teminen, âyetin yazılı olduğu mermerlerin renginin tercih edilip kullanılmasının bekleneceği açıktır.

Taçkapının cephe tasarımında özellikle öne çıkan ve “*Zengî (ya da Suriye) düğümü*” tesmiye olunan geometrik kompozisyonun üst bölümündeki anomaliyi, sadece kitâbe bloklarına işlenmiş hurufattan değil, fakat aynı zamanda, dikdörtgen prizmal kütleli yanlardan ve üstten kuşatıp kitâbe bloklarını da bir kenarlarına işlenmiş pahlı silmeler vasıtasıyla yatay dikdörtgen çerçeve içine alan¹⁰ ve saçak kotunun son iki sırasını teşkil eden mermer bordürlerin üzerindeki geometrik kompozisyonların düzen ve işçiliklerinden de anlayabilmek mümkündür. Nitekim, subasman kotundan başlayarak taçkapıyı yanlardan sınırlandıran bordür taşlarına işlenmiş altı köşeli yıldız geçmelerinden meydana gelen ve birbirine ulanarak ilerleyen sonsuz karakterli geometrik kompozisyonlardaki örgü düzeninin, kitâbenin bir ve onuncu sırasındaki mermer bloklarına aynı kotta bitişen iki bordür üzerinde dikkat çekici bir şekilde kesintiye uğraması, kitâbelik alanı da dâhil, taçkapının, yatay düzlem boyunca uzanarak üst kenarını teşkil eden son iki taş sırasında ciddi bir eksilme meydana geldiğini açıkça ortaya koyduğu gibi, bu husus, cephenin her iki üst köşesinde, dikaçısâl bir kırılmayla dirsek yapıp mütemâdi bir saçak kornişi hâlinde uzanan ve bazıları kırıldığı için sonradan ekler yapılarak tâmir edilmiş on iki bordür taşının üzerindeki geometrik kompozisyonların işçiliklerinden de rahatlıkla anlaşılabilir. Buna göre, saçak kornişinin kuzey köşesinden itibaren bir, üç, dört, on, on bir ve on ikinci

¹⁰ Kitâbeyi meydana getiren mermer bloklar yanlardan ve üstten ince pahlı silmelerle çerçeve içine alınmış olduğu hâlde, alt kenarlarında silmeye yer verilmeyip, kitâbe parçalarının doğrudan “*Zengî (ya da Suriye) düğümü*”nü teşkil eden mermer kaplamaların üzerine yerleştirilmiş olmaları hayli dikkat çekicidir. Bu husus, taçkapının saçak kotunun son iki sırasını teşkil eden mermer bordürlerdeki geometrik kompozisyonların düzen ve işçiliklerindeki farklılaşmanın sebebinin, taşların eksilmesine bağlı olduğunu ortaya koyar.

sırası ile iki, beş, altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu sırasındaki bordür taşlarına işlenmiş geometrik kompozisyonların düzen ve işçilikleri birbirlerinden tamamen farklı olduğu gibi, sözkonusu kompozisyonların, taçkapıyı subasman kotundan başlayarak her iki kenarı boyunca sınırlandıran bordür taşlarındaki geometrik kompozisyonlardan da düzen, işçilik ve üslup olarak tümüyle farklılaştıkları özellikle dikkat çekicidir¹¹. Esasen, benzer bir tesbit, taçkapının gerisindeki medrese odasına açılan kapının tezyinatı için de yapılabilmektedir (Foto.3); belli ki, hâlihazırda kapı çerçevesini teşkil eden düzgün kesme taş bloklar üzerine işlenmiş geometrik kompozisyonlar da, taçkapının aslı birer ögesi olduğu anlaşılan mermer lento ile makaralı geçme şeklindeki basık kemerini yanlardan sınırlandıran içbükey profilli mermer silmeler üzerindeki mevcut örneklerle benzetilmeye çalışılarak ve muhakkak ki sonradan işlenmişlerdir.

Bu bağlamda, kitâbe de dâhil olmak üzere, meselenin Karatay Medresesi'ne âit olduğu düşünülen taçkapı etrafında tartışılarak nihâi bir çözüme kavuşturulması icâb eder.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda, ağırlıklı olarak kitâbe üzerinde durulmuşsa da, taçkapının, medresenin planındaki konumu ve fotoğraflarla belgelendiği 19.yüzyıl sonları ile 20.yüzyılın başlarındaki durumu, restitütif bir çalışma konusu hâlinde ve müstâkilen ele alınmamış; her ne kadar, “*Alâeddin Camii*” ile “*Aksaray-Sultan Hanı*”nda çalıştığı bilinen Muhammed bin Havlan el-Dıvışkî'nin her iki yapıdaki taçkapı tasarımlarıyla analogiler yapılarak Karatay Medresesi taçkapısının da haklı olarak onun elinden çıkmış olabileceği düşünülmüşse de, bu anıtsal yapı ögesinin, medresenin aslı bir yapı ögesi olduğunda herhangi bir tereddüt yaşanmadığı gibi, yapıya âidiyetinden de şüphe duyulmamıştır.

Medresenin “*Hicrî altı yüz elli bir yılı Cemâzilevvel ortasında*” (M.1253 yılı Temmuz ayı ortaları) tanzim olunan vakfiyesinde, yerinin, bânîsi Celâleddîn Karatay'ın “*kardeşi Emîr Kemâleddîn Rumtaş'ın medresesi hizâsındaki yol*” (*bi-derb'i hizâ-i medreset-i ahîhî el-emîr Kemâleddîn Rumtaş*) olarak belirtilmiş olması, her iki medresenin de, 13.yüzyılın ortalarında, kenti ihata eden dış surun kuzey yönüne açılan kapısından başlayarak Selçuklu Sarayı'nın yer aldığı “*Alâeddin Tepesi*”nin girişindeki “*Sultan Kapısı*”na uzanan ana yol güzergâhı üzerinde ve karşılıklı olarak konumlandıklarını ortaya koyduğu gibi, Kemâleddîn Rumtaş'ın inşa ettirdiği ve çeşitli yayınlarda “*Küçük Karatay*” ya da “*Kemâliye*” olarak zikredilen medresenin daha önce inşâ edilmiş olduğuna da açıklık kazandırmaktadır.

Bu bağlamda, *Atabeg* Celâleddîn Karatay tarafından yeni inşâ ettirilen medresenin taçkapısının, çağdaşı olan diğer medreselerdeki gibi, ana eyvan ile aynı aks üzerine ve yapının caddeye açılan doğu cephesinin ortasına değil de, cephenin güney köşesine yerleştirilmiş olmasının, medresenin yol aşırı karşısında ve kardeşi “*Emîr Kemâleddîn Rumtaş*” tarafından daha önce inşâ ettirilmiş medrese ve hattâ taçkapısı dolayısıyla, emperyal bir güzergâh olduğu anlaşılan ana yoldaki kentsel mobilitayı sekteye uğratacak

¹¹ C. Texier'nin çiziminde her ne kadar taçkapının saçak kornişi belirtilmişse de, bunun gerçeği ne ölçüde yansıttığı yine de tartışılabilir; nitekim, aynı çizimde, saçak kornişinin alt sırasındaki bordürün taçkapının her iki köşesinde sekiz köşeli yıldız formundaki birer geometrik kompozisyona bağlandığı da görülmektedir (Bk. Texier, 1849, C. 2, planş. 105).

bir daralmanın özellikle tercih edilmemesi gibi bir sebebe bağlı olduğu düşünülse bile, bu husus, Selçuklu Sarayı dolayısıyla, Dârû'l-Mûlk Konya'nın en önemli arterine açılan taçkapyı, medresenin çini kaplamalı görkemli kubbeli sofasına dâhil olunmak üzere, gerisindeki eyvanla irtibatlı ve “*cümle kapısı*” niteliğine sahip mermer kaplamalı anıtsal bir ana yapı ögesi olmaktan çıkarıp, medresenin doğu cephesinin güney köşesine yerleştirilerek doğrudan yolla irtibatlandırılmış “*oda kapısı*” hâline dönüştüren bir tasarım ve planlama hatası olarak değerlendirilemeyeceği gibi, bu anomalinin, dönemi için bir yenilik olduğu iddiasının kabulünü de mümkün kılamaz (Kutlu, 2019, s. 521)¹².

Taçkapı kütesinin, gerisindeki bir eyvan vasıtasıyla medresenin çini kaplamalı kubbeli sofasına dâhil olunmak üzere, vaktiyle medresenin yola bakan doğu cephesinin ortasında yer aldığı ve yapının kuzey ve güney kanatlarındaki tonozlu odalar gibi, doğu kanadındaki mekânların da zamanla yıkılarak¹³ ortadan kalktığı dönemlerde, kurtarılması amacıyla, bulunduğu aslî yerinden sökülerek cephenin güney köşesine taşındığı tahâyüül edilse bile, J. H. Haynes ve G. Solakian tarafından 19.yüzyılın sonlarına doğru çekilmiş fotoğraflar, medresenin doğu cephesinde vuku bulan değişikliklerin anlaşılabilmesine büyük ölçüde imkân tanımaktadır.

Söz konusu cephenin J. H. Haynes tarafından 1884 yılında çekilmiş fotoğrafı¹⁴ (Foto. 4), taçkapıda kullanılan mermer kaplamaların, farklı ebatta ve hattâ kırıklı bloklar hâlinde istiflenerek, cephenin güney köşesi üzerinde ve gerisindeki mekânın tuğla ve moloz taş duvar örgüsüyle alışılmadık bir şekilde bütünleştirilip duvarla hemyüz hâle getirilmeye çalışıldığını, G. Solakian tarafından muhtemelen 19.yüzyılın sonlarında çekilmiş bir diğer fotoğraf ise (Foto. 5), taçkapının kuzey kanadındaki mermer kaplamaların da, belirli bir kota kadar, medresenin doğu cephesini teşkil eden duvarın düzgün kesme taş kaplamalarıyla farklı derz sıraları meydana getirmek üzere, duvar örgüsünün üzerine yerleştirildiğini,

¹² Taçkapının bulunduğu yerin, vaktiyle gerisinde yer alan oda ile ilişkili olduğuna şüphe duyulamaz. Bu bağlamda, aslî yerinden sökülüp medresenin doğu cephesinin güney köşesine taşındığını düşündüğümüz taçkapının, söz konusu köşeye yerleştirilmesindeki ana sebebin, bir istinat duvarı hâlinde, hâlihazırda doğu duvarının üst kotunda *in-situ* olarak kalabilmiş çini mozaik kalıntıları dolayısıyla geçmişte çini mozaik kaplamalı bir yıldız tonozla örtülü olduğu anlaşılan odanın örtüsünün yıkılmasının önüne geçmek olduğu muhakkaktır. Akok'un, “*Cümle kapısı arkasındaki geniş mekânın tek bir kubbe ile örtüldüğü anlaşılıyor ise de, cümle kapısı iç duvarında görülen izlerle, nervürlü ve kırma yüzü bir kubbenin üst örtüyü teşkil ettiği anlaşılıyordu. Bu kısım bir ara holü idi, bir taraftan orta divanhaneye giriliyor, öte taraflardan, kuzey bölmelerine ve belki de, güneyde bulunan kısımlara geçiliyordu. Bu orta holün belirli ölçüde etraftan ışık alması gereği ortaya çıkıyordu.*” şeklindeki tereddüt ve tesbiti dikkat çekicidir (Akok, 1977, s. 48); belli ki, geçmişte doğu cephesindeki pencere(ler) vasıtasıyla ışık alan oda, taçkapının cepheye eklenmesini müteakib, aydınlatmadan mahrum kalmıştır.

¹³ Esasen, Karatay Medresesi gibi, “*İnce Minareli Medrese*”nin de kubbeli sofalarına açılan odalarının yıkılarak ortadan kalkmasına sebep olan faktörün, 1866 ve 1871 yıllarında vuku bulan 7 ve 6 şiddetindeki depremlerle bir ilişkisi olduğu düşünülebilir. Kentte 13.09.1668 tarihinde yaşandığı anlaşılan depremin şiddeti ise bilinmemektedir (Bk. Sosyal, Sipahioğlu, Kolçak & Altınok, 1981, s. 44, 55-56).

¹⁴ Söz konusu fotoğraf, Cornell Üniversitesi Kütüphânesi arşivinden elde edilmiştir. Bk. *Photographs of Asia Minor, ID Number: Sterrett_378, Collection Number 4776, File Name: RMM04776_b5_f3_007.jpg, Division of Rare and Manuscript Collections, Cornell University Library.* (Erişim tarihi: Temmuz 2024)

cephenin üst bölümünde ise, farklı ebatta ve kırıklı bloklar hâlinde istiflenerek, güney kanadında olduğu gibi, gerisindeki mekânın tuğla ve moloz taş örgüsüyle bütünleştirilmek sûretiyle duvarla hemiyüz hâle getirildiğini açıkça ortaya koymaktadır¹⁵. Aynı fotoğrafta, taçkapının saçak kornişini oluşturan bordürün kuzey köşesinde yer alan mermer bloğun, dikkat çekici bir şekilde, âdeta devşirme bir *ostotek* gibi, bir yüzüne geometrik kompozisyon işlenmiş içi boş bir “*prizmal kutu*” hâlinde ve köşe taşı olarak kullanılmış olduğu da görülebilmektedir (Foto. 6).

Diğer taraftan, J. H. Haynes'in fotoğrafı, yapının ana yola bakan doğu cephesinin, yol boyunca ve mütemâdi bir hattı takiben kuzey yönüne doğru uzanan düzgün kesme taş kaplamalı bir duvardan ibâret olduğunu ve bugünkü görünümünden tamamıyla farklı olarak, sözkonusu cephenin alt kotunda iki mazgal pencere ve üst bölümünde de düşey dikdörtgen formlu ve çerçeveleri taş işlemeli dört ayrı pencerenin daha bulunduğunu açıklamakta (Foto. 7)¹⁶, G. Solakian'ın cepheyi kuzey-doğu yönünden gösteren fotoğrafında ise, taçkapının kuzey kanadını teşkil eden mermer bordür bloklarının, yapının düzgün kesme taş kaplamalı cephe duvarının “*üzerine*” ve derz sıraları farklılaşacak şekilde eklenmiş olduğu da rahatlıkla görülebilmektedir¹⁷.

Bu ayrıntılar, medresenin kubbeli sofasına, geçmişte, doğu cephesinin ortasındaki bir taçkapı ve muhakkak ki gerisindeki bir eyvan vasıtasıyla dâhil olduğuna şüphe duyulmasa bile, taçkapı ve eyvan ile medresenin doğu kanadı üzerinde yer alan mekânların, muhtemelen, yapının kuzey ve güney kanatlarındaki tonoz örtülü diğer mekânlar gibi, yıkılarak tümüyle ortadan kalktıklarını, medresenin doğu kenarını teşkil eden cephe duvarının ise, bu yıkımı müteâkib ve medresenin ana yol kenarındaki parsel sınırını teşkil etmek üzere, her hâlükârda sonradan inşâ edildiğini açıklığa kavuşturduğu gibi, taçkapının, cephe duvarının güney köşesine sonradan eklenildiğine ve bu hâliyle medresenin aslî bir yapı ögesi olamayacağına da karine teşkil eder.

Bu durumda, medreseye âit olduğu düşünülen taçkapı kütesinin, yapının doğu kanadındaki mekânların yıkılarak tümüyle ortadan kalkmasını müteâkib, farklı bir yapıdan sökülüp taşınarak, medreseye dâhil olunmasını sağlamak amacıyla, doğu cephesinin güney köşesindeki odanın ana yola açılan duvarı üzerine ve her hâlükârda sonradan

¹⁵ Nitekim, 1959 yılında çıkarılan rölövesinden de, taçkapı ile medresenin güney-doğu köşesindeki odanın doğu duvarı arasındaki gayr-ı tabîî birleşme tarzı açıkça anlaşılabilir (Bk. Akok, 1970, s.16, Planş. 5).

¹⁶ Fotoğrafta, cephenin kuzey kanadında ve duvara bitişik bir kalıntı özellikle dikkat çekicidir (Foto. 8). Aralarında yer yer düzgün kesme taşların da kullanıldığı bu dikdörtgen prizmal kütlelerin, bir çeşme kalıntısı olabileceği düşünülse bile, bugün için bunu doğrulamanın ne yazık ki imkânı kalmamıştır.

¹⁷ 1914 yılında çekilmiş olması muhtemel bir fotoğraf (Foto.9), J. H. Haynes'in 1884 yılında belgelediği görünümünden farklı olarak, medresenin doğu cephesini teşkil eden duvarın, saçak kotundan başlayarak, cephenin üst bölümünde yer alan dört sıra pencerenin, denizlikleri de dâhil olmak üzere, yedi taş sırası hâlinde tümüyle ortadan kaldırıldığını ve taçkapının güney kanadındaki mermer blokların arka yüzlerine de düzgün kesme taşlarla eklemeler yapıldığını ortaya koymaktadır (Bk. SALT Araştırma, Kod: TASUH6016, [https:// archives.saltresearch.org/handle/123456789/73580](https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/73580); Ali Saim Ülgen Arşivi (Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2024)

eklemlendiğini, taçkapının saçak kornişini teşkil eden ve geçmişte büyük ölçüde tahrip olduğu anlaşılan mermer bordürlerin eksilen yerlerine, geriye kalabilen örnekler üzerindeki geometrik kompozisyonlara benzetilmeye çalışılarak yeni bloklar yerleştirildiğini, kezâ, tahrip olmuş aslı kitâbenin geriye kalan parçalarına, farklı yapılardan derlenmiş kitâbe bloklarıyla eklemeler yapıldığını ve kitâbenin eksik kalan yerlerinin de, üzerlerine gâyet bozuk bir hurufatla yazıların işlendiği gri renkli dört mermer blokla ikame edilerek metnin tamamlanması yoluna gidildiğini kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur.

Bu husus, taçkapının arka yüzündeki bütün bir duvar örgüsünde düzgün kesme taş kaplama kullanılmış olmasına karşılık, kapı açıklığını örten lento ile makaralı basık kemer ve kemerin yan kanatlarındaki birer sıra bordürde neden sadece mermer malzemeye tesadüf edildiğini izâh ettiği gibi, sözkonusu mermerlerin, taçkapının aslı yapı öğelerinden geriye kalabilen yegâne strüktürel parçalar olarak, medresenin “yeni kapı”sını teşkil etmek üzere, bu anıtsal kütleyle birlikte taşınıp, yapının güney-doğu köşesindeki odanın duvarına yerleştirildiklerini, mermer silmeler üzerinde kalabilmiş geometrik kompozisyonların ise, kapı çerçevesini teşkil eden düzgün kesme taş bloklar üzerine, asıllarına benzetilmeye çalışılan taklitler hâlinde ve muhakkak ki sonradan işlenmiş olduklarını da açıklığa kavuşturmaktadır.

Şu hâlde, şimdiye kadar Karatay Medresesi’ne âit olduğu düşünülen bu anıtsal mermer taçkapının aslı yerinin tesbit edilmesi ve vaktiyle kitâbesinde yazılı olması muhtemel metnin de ortaya konulması icâb eder.

Medresenin taçkapısındaki tezyinatın, işçilik ve tarihlendirme konularına ışık tutacak en önemli unsurlar olduğu aşîkârdır. Bu bağlamda, taçkapının fasat tasarımında özellikle öne çıkan “Zengî (ya da Suriye) düğümü”, taçkapı nişinin yan kanatlarındaki burmalı gövdeleri ve korinth başlıklarıyla iki sütunce, bordürlere işlenmiş altı köşeli yıldız geçmelerinden meydana gelen geometrik kompozisyonlar, kapı açıklığının üst pervazı ile makaralı geçme şeklindeki mermer lento arasında kullanılan tahfif boşluğu¹⁸ (Foto. 10), “*el-rukâmû'l-mûlevvân*”, “*el-fusûsû'l-mûlevvanâh*” ve “*el-muta'âm*” şeklinde tâbir olunan¹⁹ renkli mermer, tesserae ve kakma işçilikleri ya da kapı açıklığını yanlardan ve üstten kuşatan zencirek motifli çerçeveler ile kapı lentosu ve sövelerindeki sivri kemerli içbükey küçük nişlere celî sülüsle hakk edilmiş hadîs-i şerîfler gibi tezyinî unsurların, bir bütün olarak, medresenin güney yönündeki “*Alâeddin Camii*”nin kuzey cephesinin duvarına gömülü ve vaktiyle avluya dâhil olduğu düşünülen taçkapı (Foto. 11) ile Konya-Aksaray yolu

¹⁸ Halep ve Şam’daki erken örneklerle bakılırsa, Karatay Medresesi taçkapısındaki bu uygulamanın “Suriye” menşeli olduğu açıktır. Yakın tarihlere kadar, “*Alâeddin Camii*”nin kuzey cephesinde ve avlu duvarına gömülü durumdaki taçkapıda da aynı uygulamaya tesadüf edilmekte iken, ne yazık ki, son onarımlarda, sözkonusu boşluk, cahilâne bir şekilde, gri renkli mermer bir parçayla tümüyle kapatılmıştır.

¹⁹ Halep’de 1205 tarihinden önce inşâ edilmiş olması muhtemel “*el-Şerefiye Medresesi*”ndeki benzer işçilik örneklerinin, 15.yüzyılda Sıbt bin el-Acemî tarafından bu şekilde ifade edildiği bilinmektedir (Bk. Allen, 1999, <http://www.sonic.net/~tallen/palmtree/ayyarch/ch5.htm#alep.mashh>, Electronic Version, Erişim Tarihi: 25.06.2024).

üzerindeki Sultan Hanı'nda avlu taçkapısının yan nişlerinin köşeliklerindeki (Foto. 12) uygulamalarla sergilediği işçilik ve üslup bütünlüğü, her üç taçkapının da, “*Alâeddin Camii*”nin kuzey cephesinin duvarındaki mermer bir kitâbe üzerinde adı yazılı olan Muhammed bin Havlan el-Dımişkî'nin tasarımları olduğuna şüphe bırakmamaktadır.

Her ne kadar kitâbede unvânı belirtilmemişse de, “*Alâeddin Camii*” ile “*Sultan Hanı*”nın mimarı olduğu düşünülen Muhammed bin Havlan el-Dımişkî'nin, başta Sultan I. İzzeddîn Keykâvûs ile Sultan I. Alâeddîn Keykubâd olmak üzere, muhtemelen bazı Selçuklu devlet adamlarının yaptırdığı eserlerde de çalıştığı, kezâ, “*Alâeddin Camii*”nin avlusundaki 1219 tarihli sekizgen planlı nâ-tamam türbenin de onun tasarımı olduğu ileri sürülmüş; aradaki tarih farkına rağmen, 1251 yılında inşâ edildiği düşünülen Karatay Medresesi'nin de aynı kişi tarafından inşa edilmiş olması mümkün görüldüğü gibi, “*Alâeddin Camii*”nin taçkapısının “*temize çekilmiş bir kopyası olarak*” değerlendirilen medrese taçkapısının, “*güç kabul edilebilir bir ihtimal*”se de, Muhammed bin Havlan el-Dımişkî'nin bir öğrencisi tarafından inşâ edilmiş olduğu da dile getirilmiştir (Sönmez, 1989, s. 221-222).²⁰

Medresenin taçkapısında “*ablaq*” tekniğinde çift renkli mermerlerle teşkil olunan ve çifte “*Allah*”, “*Muhammed*” ve “*Ali*” lâfızlarının birarada zikredildiği bir geometrik kompozisyon hâlinde özellikle öne çıkartılan “*Zengî (ya da Suriye) düğümü*”nün, babası Nûreddin Mahmud Zengî'nin vefâtıyla Halep ve Şam Atabeyi olan el-Melikü's-Sâlih İmâdüddîn İsmâil zamanında ve 12.yüzyılın sonlarına doğru inşa edilmiş *Meshed Hüseyin*'in avlusuna batı yönünden açılan eyvanın kemer köşeliklerinde bir “*cephe plastiği*” olarak ilk defa kullanıldığı²¹, akabinde, Halep'deki 1193 tarihli Şâdbahtıyye Medresesi mihrabı ile esasen “*el-Zâhirîye Medresesi*” olarak da bilinen ve inşaatına Eyyûbî Meliki ez-Zâhir Gîyâseddîn Gâzi tarafından vefâtı tarihi olan 1216 yılından önce başlanıp Atabeg Şihâb el-Dîn Tuğrul tarafından 1223/24 yılında tamamlatılan “*el-Sultânîye Medresesi*” mihrabında da uygulandığı ve Muhammed bin Havlan el-Dımişkî dolayısıyla Dârû'l-Mülk Konya'ya da yayılarak, 13.yüzyılda ve takriben elli yıl boyunca Selçuklu çağı mimarlığının gösterişli bir tezyinî unsuru hâlinde rağbet gördüğü bilinmektedir (Bilici, 1989, s. 45-49).²²

²⁰ Her ne kadar kitâbelerde unvânı zikredilmediği hâlde “*mimar*” olduğu düşünülmüşse de, Muhammed bin Havlan el-Dımişkî'nin, taçkapı tasarımı ve strüktürü ile inşaatından sorumlu ve esas itibarıyla bir “*duvar ustası*” olduğuna şüphe yoktur. Bu bağlamda, Selçuklu çağı inşaatlarının, farklı beceri ve ustalıkları biraraya getiren kolektif bir uygulama alanı olduğunu kabul etmek ve sadece usta adının yazılı olduğu her kitâbeden de kişinin mimar olduğu sonucuna varmamak icâb eder. Bu tür genel kabuller, Ortaçağ'da, inşaat alanının ne tür bir teşkilât hâlinde örgütlendiğinin anlaşılabilmesinin önünde hâlâ büyük bir engel olarak durmaktadır. Bu bağlamda, Sultan II. İzzeddîn Keykâvûs döneminden kalma 1259 tarihli bir mülknâmenin şahitleri arasında yer alan Abdüssamed bin Necib'in de “*el-Haccâr*” denilmek sûretiyle “*taşçı*” olması dikkat çekicidir (Bk. Sahillioğlu, 1979, s. 65).

²¹ (Allen, 1999, <http://www.sonic.net/~tallen/palmtree/ayyarch/ch5.htm#alep.mashh>, Electronic Version, Erişim Tarihi: 25.06.2024).

²² Diğer taraftan, Halep'de 1205 tarihinden önce inşâ edilmiş olması muhtemel “*el-Şerefiye Medresesi*”nin taçkapısında kullanılan “*yıldız-haç*” kompozisyonuna (Foto. 13), “*Alâeddin Camii*”nin kuzey cephesinde ve avlu duvarına gömülü durumdaki taçkapının kitâbesinin üzerinde ve sivri kemerle çerçeve içine alınmış alınlıkta da tesadüf edilmesi dikkat çekicidir ve 13.yüzyılın başlarında Selçuklu başkenti Konya

“*Alâeddin Camii*”nin avlu cephesindeki kitâbeler, Muhammed bin Havlan el-Dımişkî'nin, Sultan I.Keykâvus zamanında inşâ edilmeye başlanan cami ve türbede, mütevellî Atabekî Ayâz'ın nezâretinde çalışmaya başlayıp, anılan Sultan'ın vefâtından sonra Sultan I.Alâeddîn Keykubâd zamanında devam eden inşaatta da muhtemelen görev yaptığını, kezâ, avlu taçkapısındaki adının yazılı olduğu kırık bir kitâbe parçasına istinâden, aynı Sultan tarafından 1228/29 yılında inşâ ettirilen Sultan Hanı'nda da çalıştığını ortaya koymaktadır (Sönmez, 1989, 220).

Bu bağlamda, Karatay Medresesi'ndeki taçkapının tasarımı ve inşaatının, Muhammed bin Havlan el-Dımişkî tarafından gerçekleştirilmiş olduğuna şüphe duyulmasa bile, onun, Konya ve çevresinde takriben on yıla yakın bir süre içinde iki ayrı yapıda çalışıp, kitâbesinde yazılı olan H. 649/M. 1251 tarihi dolayısıyla ve neredeyse bir çeyrek asır sonra, medresenin taçkapısının ve hattâ bütün binanın inşâatına başlamış olduğuna inanmak yine de güçtür.

Bu husus, bizi, Karatay Medresesi'ne âit olduğu düşünülen taçkapının, hâlihazırda “*Alâeddin Camii*”nin kesme taş örgülü kuzey cephesi duvarına yerleştirilmiş ve her ne kadar geçmişte avluya bu yönden dâhil olduğu intibai uyandırıyor da, aslî yerinde olmadığı her hâlimden anlaşılan mermer taçkapı ile birlikte ve eş zamanlı olarak Muhammed bin Havlan el-Dımişkî tarafından 1219/20 yılları arasında inşâ edilmiş olduğunu kabule sevkettiği gibi, esasen, bu anıtsal mermer kütleinin aslî yerinin, vaktiyle caminin yakın çevresinde bulunduğu da karine teşkil eder.

1253 yılında tanzim olunmuş vakfiyesinde her ne kadar “*bi-derbi's-Sultân bi-mahrûseti Konya bi-cenbi'l-medreseti'l-mezkûre*” denilerek “*Bâb'ûs-Sultan*” ibâresine yer verilmemiş de, Karatay Medresesi'nin, geçmişte Selçuklu Sarayı'nın da yer aldığı “*Alâeddin Tepesi*”ni ihata etmek üzere, çift surla berkitilmiş İç Kale tahkimatının kuzey kenarında ve “*Sultan Kapısı*”na da hayli yakın bir konumda inşâ edilmiş olduğunda şüphe yoktur. Bu bağlamda, hakkında hiçbir yazılı belge bulunmamasına ve arkeolojik çalışmalarla henüz bütün yönleriyle aydınlatılmamış olmasına karşılık, medreseye âit olduğu düşünülen mermer kaplamalı anıtsal taçkapının, hipotetik olarak, kentin kuzey yönüne açılan dış suru üzerindeki kapıdan başlayarak Karatay Medresesi ile “*Küçük Karatay*” ya da “*Kemâliye*” olarak da bilinen Kemâleddîn Rumtaş Medresesi'nin arasından Selçuklu Sarayı'nın bulunduğu “*Alâeddin Tepesi*”nin eteklerine ve üst katı “*belvedere*” gibi düzenlenmiş “*II. Kılıç Arslan Köşkü*”nün önündeki hendeğe ulaşan ana yol güzergâhının nihâyetinde ve hendeği aşan törensel bir geçidin girişini teşkil etmek üzere, muhakkak ki anıtsal bir burcun cephesine âdetâ emperyal bir *Porticus* gibi tasarlanarak yerleştirilmiş ve geçmişte “*Bâb'ûs-Sultan*” diye bilinen Darû'l-Mûlk Konya'nın “*Sultan Kapısı*” olduğunu düşünmemek için hiçbir sebep yoktur. Bu anıtsal tasarımın, İçkale'yi tahkim eden surların tahrip edilerek ortadan kalkmaya başladığı Osmanlı çağında, belki de 17. ve 19.yüzyıllarda Konya'da vuku bulduğu bilinen 6 ve 7 şiddetindeki depremler (Sosyal vd., 1981, s. 44, 55-56) dolayısıyla, olağanüstü değerli bir Selçuklu yâdigârı olarak görülüp, bulunduğu aslî yerinden sökülerek Karatay

Medresesi'ne taşındığı ve yapının doğu cephesinin güney köşesindeki şimdiki yerinde yeniden kurulduğu iddia edilebilir.

Karatay Medresesi taçkapısının, her ne kadar Muhammed bin Havlan el-Dımişkî tarafından “*Alâeddin Camii*”nin kuzey cephesindeki taçkapı ile eş zamanlı ve kitâbesinde adı geçen Sultan I. Keykubâd zamanında inşâ edilmiş olabileceği akla yatkın gelmekteyse de, Keykubâd'ın adının zikredildiği bölüm, mevcut kitâbe bloğunun, Sultanın vefâtından sonra tanzim olunmuş başka bir kitâbeye âit olduğunu açıkça ortaya koyduğu gibi, kitâbe metninde, farklı üslûpta hakk edildikleri her hâlimden anlaşılabilen “*Keykâvus*” ibâresi ile metnin sonundaki H.649 tarihi de, taçkapının, muhakkak ki Sultan II. İzzeddîn Keykâvûs zamanında inşâ edilmiş olduğunu kabule imkân vermez. Nitekim, kitâbenin beş ve altıncı sıralarındaki mermer bloklarında yazılı “*ve'd-Dîn ebû'l-feth Keykâvus*” ve “*benû (Key)hûsrev (bin) Keykubâd bin es-Sultanû'l-şehî(d) Keyhûs(rev)*” ibâreleri, kitâbe metninin kayıp durumda olduğu anlaşılabilir bir önceki bölümünde, her hâlükârda Sultan II. Gıyâseddîn Keyhûsrev'in üç oğluna atıfta bulunularak, asıl kitâbe metninin “*İzze'd-Dünyâ ve'd-Dîn Keykâvus ve Rûkne'd-Dünyâ ve'd-Dîn Kılıc Arslan ve Alâ'üd-Dünyâ ve'd-Dîn Keykubâd*” terkinin ihtiva ettiğini, kitâbenin altıncı sırasındaki mermer bloğunun, beşinci sıradaki mermer bloğu ile birleştiği alt köşesi üzerinde kalabilmiş iki harf kalıntısının ise “*ve Alâ'üd-Dünyâ ve'd-Dîn Keykubâd*” terkindeki “*ve*” ibâresine âit “*vav*” harfi ile “*Keykubâd*” adının sonundaki “*dal*” harfinin uzantıları olduğunu ortaya koymakta ve hâlihazırda kitâbenin beşinci mermer bloğu üzerindeki “*ve'd-Dîn ebû'l-feth Keykâvus*” ibâresinin de, esas itibarıyla, Sultan I.İzzeddîn Keykâvûs'un lâkap, unvân ve adını ihtiva eden bir kitâbe parçasına âit olduğunu açıkça izâh etmektedir.

Bu husus, mermer kaplamalı böylesine anıtsal bir taçkapı ile “*Alâeddin Camii*”nin kuzey cephesinde yer alan “*avlu taçkapısı*” arasındaki üslûp bütünlüğüne tarihî bir anlam kazandırdığı gibi, geçmişte “*Sultan Kapısı*” işlevi gördüğünü düşündüğümüz medrese taçkapısının, aynı zamanda, Sultan I.İzzeddîn Keykâvus'un emriyle ve muhtemelen “*Alâeddin Camii*”nde olduğu gibi Atâbekî Ayaz'ın nezaretinde çalışan Muhammed bin Havlan el-Dımişkî tarafından H.616/M.1219/20 yılında inşâ edildiğini ve taçkapının iki ve beşinci sırasındaki mermer blokların da, çok muhtemeldir ki, “[*amere bi-hâze'l-imâretû'l-mübâreke fi-eyyâm-î*] devlet'ûs-Sultan'ül Gâlib Tâcû'l-Selçuk Sultân'ül-Berr ve'l-Bahreyn 'İzzû'd-Dünyâ [*ve'd-Dîn ebû'l-feth Keykâvûs*] bin es-Sultan'ül-şehîd Keyhûsrev bin Kılıc Arslan Burhân-u Emîr'ül-Mû'minîn bi-tevellî el-abd'el-muhtac âl'i-Rahmetüllâh Ayaz el-Âtabekî fî şuhur-u sene sitte ve aşere ve sitte mâe” şeklinde tanzim edilmiş aslî kitâbeden geriye kalabilen yegâne iki parça olduğunu açıklığa kavuşturmaktadır²³.

Taçkapıda yer alan kitâbenin gri mermerden altıncı sırasındaki bloğu üzerine celî sülûs ile hâkkedilmiş “*benû (Key)hûsrev (bin) Keykubad bin es-Sultan'ül-şehî(d) Keyhûs(rev)*”

²³ Keykâvus ibâresindeki elif harfine bağlanan küfî hatlı “*kef*” harfinin, Sultanın şehid düşen babası Sultan I. Keyhûsrev'in adındaki “*kef*” harfine âit olduğu iddia edilebilir. Taçkapının önemi dolayısıyla, üzerindeki kitâbenin terkinde, Sultan I. Keykâvus için Sivas'da inşâ ettirdiği Dârû's-şifâ'nın “*Gurre-i Muharrem 615*” (M.30 Mart 1218) tarihinde tanzim ve tesis olunan vakfiyesinde zikredilen elkâb ve unvânlarından da yararlanmıştı (Bk. Akyurt, 2024, C. 8, s. 45, 18b, No. 47).

ibârelerinin, üç Sultanın ortak saltanatı sırasında inşâ edilmiş yakın çevredeki “Sultânî” bir yapının kitâbesine âit olduğu anlaşılmakta ise de, sözkonusu yapının tesbit edilebilmesi şimdilik mümkün değildir.

Buna karşılık, kitâbenin, hâlihazırda “*fî şuhûr-u sene tis’â ve erbâin ve sitte mâe Gafera’llâhû li’men a’merâhû*” ibârelerinin yazılı olduğu dokuz ve onuncu sıradaki beyaz mermer bloklarının, birbirini bütünlük üzere, bir başka yapının inşâ kitâbesinin nihâyetinde yer alan iki parçaya âit olduğuna şüphe yoktur (Foto. 14). H. 649 yılını ihtiva eden dokuzuncu sıradaki mermer bloğunun, sekizinci sıradaki mermer bloğuyla birleştiği kenarı üzerinde kalabilmiş ve öncesindeki hiçbir harfin devamı olmadığı rahatlıkla görülebilen “r”²⁴ harfi dolayısıyla, her iki kitâbe parçasının, Atabeg Celâleddîn Karatay’ın kardeşi Emîr Seyfeddîn Karasungur tarafından, Karatay Medresesi’nin doğu yönünde ve diğer kardeşi Kemâleddîn Rumtaş’ın medresesinin hemen arkasında inşâ ettirdiği ve “Seyfiyye” olarak da bilinen (Atçeken, 1998, s. 57) “*Seyfeddîn Karasungur Medresesi*”nin yıkılan taçkapisına âit ve “r” harfinin de “*Karasungur*” adından geriye kalabilen son harf olması çok muhtemeldir. (12 Haziran 2024)

Extended Summary

Undoubtedly, one of the most remarkable designs in Seljuk architecture is the portal of the Karatay Madrasa in Konya. A monumental architectural element entirely covered in marble; it is located on the south wing of the madrasa's eastern façade.

The inscriptions, stacking, and even the colours of the marbles used in the ten separate pieces of the inscription reveal that the marble blocks, which appear to belong to four different inscriptions, were “spolia” from different buildings, brought together later. The missing parts of the text were completed with four new pieces of grey and white marble from a different period, containing inscriptions carved in a highly distorted thuluth script.

Although the studies conducted to date have mainly focused on the inscription, the portal's position within the madrasa's plan, as well as its condition in the late 19th and early 20th centuries (when it was documented with photographs), have not been addressed in a restitutive study. There is no doubt, however, that this monumental element is an essential part of the Karatay Madrasa, and its affiliation with the madrasa has never been questioned.

It is clear that the ornamentation on the portal is the most important feature for understanding the workmanship and dating of this monumental piece. In this context, the uniformity of workmanship and style exhibited by the ornamental elements on the portal, as a whole, with the portal embedded in the north façade of the “Alâeddin Mosque” on the madrasa’s south side, and the designs on the corners of the side niches of the courtyard portal at Sultan Khan on the Konya-Aksaray Road, leave no doubt that all three portals are the work of Muhammad ibn Khawlan al-Dimashqî.

²⁴ Kitâbe metninde iki ayrı yerde geçen “*Keyhüsrev*” ibâresi ile onuncu sıradaki mermer bloğuna işlenmiş “*Gafera’llâhû*” ve “*a’merâhû*” ibârelerinde kullanılan “r” harfleri ile sergilediği üslup bütünlüğü, sözkonusu harfin “r” olduğuna şüphe bırakmamaktadır.

Even though there is no doubt that the design and construction of the Karatay Madrasa portal were also carried out by Muhammad ibn Khawlan al-Dimashqī, it is difficult to believe that he worked on two separate buildings in Konya and its surroundings over a period of about ten years, and that he constructed the portal and even the entire madrasa building nearly a quarter of a century later, due to the date 1251 inscribed on the portal. This suggests that the portal thought to belong to the Karatay Madrasa was actually built by al-Dimashqī between 1219/20, simultaneously with the marble portal on the north façade of the “Alāeddin Mosque,” and that its original location was in the immediate vicinity of the mosque at that time.

In this context, it can be concluded that this monumental, marble-clad portal was located at the foot of “Alāeddin Hill,” where the Seljuk Palace once stood, starting from the gate on the outer wall of the city, passing between the Karatay Madrasa and the Kemāleddin Rumtaş Madrasa, and the “Kılıç Arslan II Pavilion,” the upper floor of which was arranged like a “belvedere.” It can be argued that this is the “Sultan’s Gate” of Konya, known as “Bāb al-Sultan” in the past. This gate was designed and placed on the façade of a monumental bastion, like an imperial porticus, at the end of the main road that leads to the moat in front of the Kılıç Arslan Pavilion, constituting the entrance to a ceremonial passage crossing the moat.

Although it is believed that the Karatay Madrasa portal was built by Muhammad ibn Khawlan al-Dimashqī at the same time as the portal on the north façade of the “Alāeddin Mosque” during the reign of Sultan Keykubād I, who is mentioned in the inscription, the section in which Keykubād’s name is mentioned between the inscription blocks clearly reveals that the Sultan had passed away. On the other hand, it does not seem possible to infer from the inscription “Keykāvūs” and the date of 649 at the end of the text that the portal was definitely built during the reign of Sultan Izzeddin Keykāvūs II.

This gives historical significance to the stylistic unity between the Karatay Madrasa’s portal and the “courtyard portal” on the north façade of the “Alāeddin Mosque,” and indicates that the madrasa’s portal was also built by Muhammad ibn Khawlan al-Dimashqī in 1219/20.

Kaynakça | References

- Akok, M. (1970). Konya Karatay Medresesi röleve mimarisi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 18/2, 5-28.
- Akok, M. (1977). Konya'da restore edilme yoluyla kurtarılması düşünülen üç Selçuklu eseri: Sırçalı, Karatay ve İnce Minareli Medreselerin restorasyon projeleri. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 41, 48-78.
- Akyurt, Y. (2024). *Resimli Türk abideleri* (C. 8). Ankara.
- Allen, T. (1999). *Ayyubid architecture*. California. <http://www.sonic.net/~tallen/palmtree/ayyarch/ch5.htm#alep.mashh>. Erişim Tarihi: 25.06.2024.
- Atçeken, Z. (1998). Konya şer'iyye sicil kayıtlarına göre Konya Selçuklu medreselerinde Osmanlılar zamanında görev yapan müderrisler. Y. Küçükdağ (Ed.) *Yeni İpek Yolu* (C. I) içinde (s. 53-62). Konya: Konya Ticaret Odası yay.
- Bayram, S. & Karabacak, A. H. (1981). Sahib Atâ Fahrü'd-dîn Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese vakfiyeleri. *Vakıflar Dergisi*, 13, 31-69.
- Bilici, Z. K. (1989). Antalya Müzesi'ndeki bir Selçuklu kitâbesi üzerine düşünceler. *Antalya 3.Selçuklu semineri bildirileri* içinde (s. 45-49). İstanbul.
- Cantay, T. (1987). Konya Karatay Medresesinin inşa tarihi ve kapısının mimari kuruluşu. *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*. 6, 25-30.
- Duggan, M. (2016). S. Redford, intercession and succession, enlightenment and reflection: the inscriptional program of the Karatay Madrasa, Konya. Ed. A. Eastmond, *Viewing Inscriptions in the Late Antique and Medieval World*. Cambridge (2015) 148-169. Cambridge University Press, Hardback, 275 Pages (73 Illustrations) ISBN: 9781107092419. *LIBRI, Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi*. II, 1-62.
- Duran, R. (2001). *Selçuklu devri Konya yapı kitâbeleri (inşa ve ta'mir)*. Ankara.
- Eflâkî, A. (1973). *Âriflerin menkıbeleri* (C. I). (YAZICI, T. Çev.). İstanbul.
- Eminoğlu, M. (2012). *Konya Karatay Medresesi yazı incileri*. Konya.
- Erdemir, Y. (2015). *Karatay Medresesi çini eserleri müzesi*. Konya.
- Gedik, A. (2004). Karatay Medresesi Taçkapısı'ndaki celî yazıların hat san'atı bakımından değerlendirilmesi. *İstem*. 3, 165-189.
- Güven, R. (2004). Mevlana Celaleddin ve Şems-i Tebrizi (Arpağuş, S. Çev.). *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 135-148.
- Hamdîzâde, A. (1915). Ala'eddin Cami-i Şerifi ve Karatay Medresesi. *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, 33, 532-534.
- Konyalı, İ. H. (1964). *Âbideleri ve kitabeleri ile Konya tarihi*. Konya.
- Kunt, İ. & Soy, N. B. (2020). *Konya kitabeleri* (C. 2). İstanbul.
- Kuran, A. (1969). *Anadolu medreseleri* (C. I). Ankara.
- Kutlu, M. (2019). Mimari bağlamda Konya Karatay Medresesi üzerine bir değerlendirme. D. Güner & İ. Işıtan vd. (Ed.), *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi Konya II* içinde (s. 515-544). Konya.

- McClary, R. P. (2002). Geometric interlace: a study of the rise, fall and meaning of stereotomic strapwork in the architecture of Rum Seljuq Anatolia. *Anatolian Studies*, 72, 209-224.
- Meinecke, M. (1976). *Fayencedekorationen seldschukischer sakralbauten in Kleinasien*, Teil I: Text und Tafeln, Istanbul Mitteilungen, Beiheft 13, Tübingen.
- Mülayim, S. (1982). Konya Karatay Medresesi'nin ana kubbe geometrik bezemesi. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 11, 111-121.
- Odabaşı, Z. (2016). Karatay Medresesi'nin biçimlendirilmesi ve mimari anlam boyutu. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*. 5, 253-270.
- Önder, M. (1995). Konya'da Karatay Medresesi portali. *Vakıflar Dergisi*, XXV, 267-270.
- Redford, S. (2015). Intercession and succession, enlightenment and reflection: the inscriptional program of the Karatay Madrasa, Konya. A. Eastmond (Ed.), *Viewing Inscriptions in the Late Antique and Medieval World* içinde (s. 148-169). Cambridge.
- Sahillioğlu, H. (1979). İkinci Keykâvüs'ün bir mülknâmesi. *Vakıflar Dergisi*, VIII, 57-65.
- Sosyal, H., Sipahioğlu, S., Kolçak, D. & Altınok, Y. (1981). *Türkiye ve çevresinin tarihsel deprem kataloğu (M.Ö.2100-M.S.1900)*. İstanbul.
- Sönmez, Z. (1989). *Başlangıcından 16.yüzyıla kadar Anadolu Türk-İslam mimarisinde sanatçılar*. Ankara.
- Sözen, M. (1972). *Anadolu medreseleri, Selçuklu ve Beylikler devri* (Cilt II). İstanbul.
- Texier, C. (1849). *Description de l'Asie Mineure: faite par ordre du gouvernement français en 1833 - 1837, beaux-arts, monuments historiques, plans et topographie des cités antiques*, Band 2, Paris.
- Tevhid, A. (1321). *Müze-i Hümayûn, meskûkât-ı kadîme-i İslâmiyye kataloğu*. Kostantiniyye.
- Tuncer, O. C. (1982). Birkaç Selçuklu Taçkapağında geometrik araştırma. *Vakıflar Dergisi*. 16, 61-76.
- Turan, O. (1948). Selçuklu devri vakfiyeleri III, Celâleddin Karatay, vakıfları ve vakfiyeleri. *Belleten*. XII/45, 17-160.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1927). *Anadolu Türk tarihî vesikâlarından Tokad, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilâyet, kaza ve nahiye merkezlerindeki kitâbeler*. İstanbul.
- Yılmaz, L. & Tuzcu, K. (2010). *Antalya'da Türk dönemi kitabeleri*. Haarlem.

Ekler

Foto 1: Karatay Medresesi Taçkapısı

Foto 2: Karatay Medresesi Taçkapısı-Kitâbe

Foto 3: Karatay Medresesi Taçkapısı- Arka Yüzdeki Çerçevenin Tezminatı

Foto 4: Karatay Medresesi Doğu Cephesi (J. H. Haynes- 1884)

Foto 5: Karatay Medresesi Taçkapısı (G. Solakian)

Foto 6: Karatay Medresesi Taçkapısı'ndan Köşetaşı Detayı (G.Solakian)

Foto 7: Karatay Medresesi Doğu Cephesindeki Pencereleler (J.H.Haynes-1884)

Foto 8: Karatay Medresesi Doğu Cephesi- Kalıntı (J.H.Haynes-1884)

Foto 9: Karatay Medresesi Taçkapısı 1914 (Salt Arşivi)

Foto 10: Karatay Medresesi Taçkapısı

Foto 11: Alâeddin Camii Avlu Taçkapısı

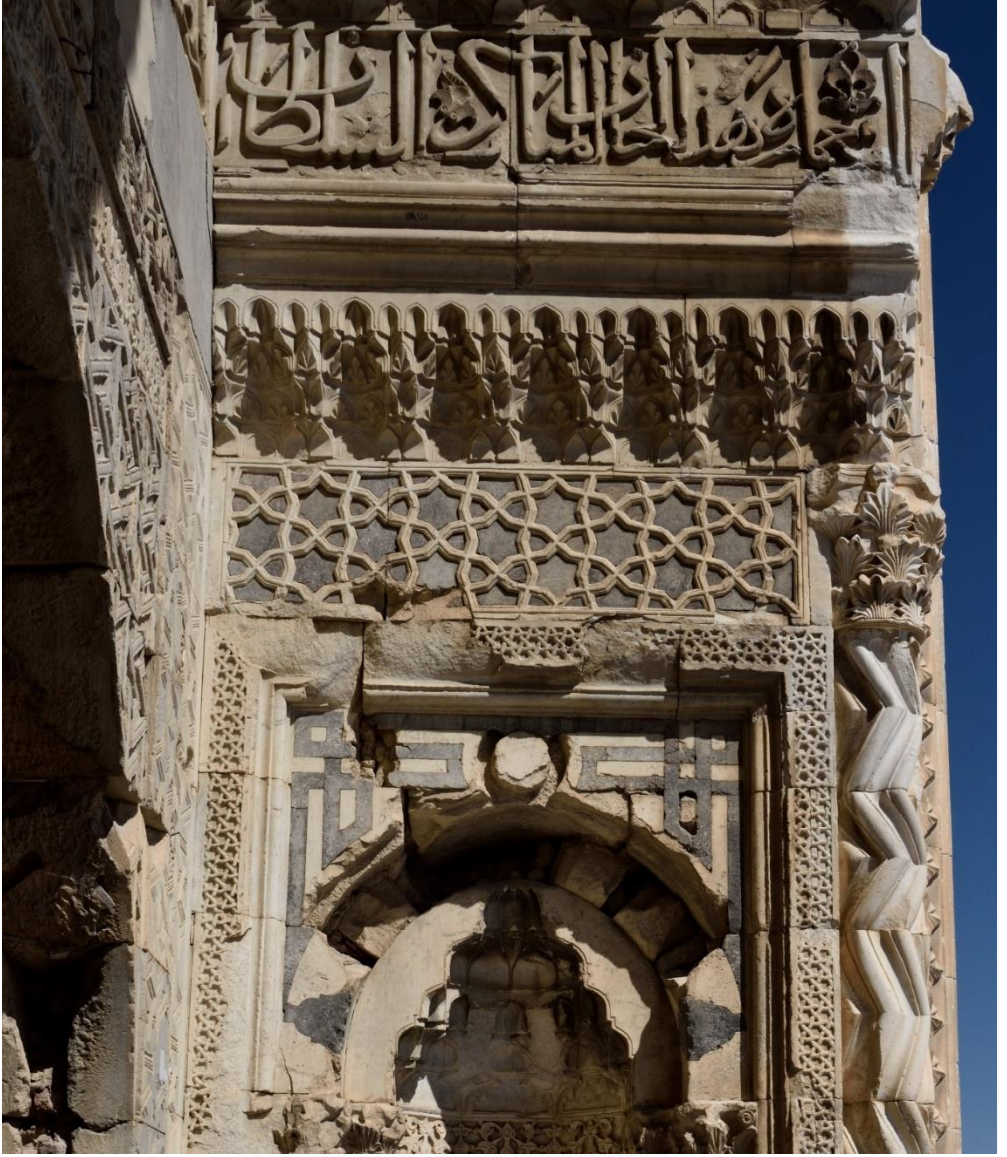

Foto 12: Sultan Han- Avlu Taçkapısındaki Niş

Foto 13: Halep- El-Şerefiye Medresesi Taçkapısı (T. Allen, Fig.33)

Foto 14: Karatay Medresesi Taçkapısı- Kitâbenin Son İki Parçası